

3. Психологія управління: курс лекцій / В. І. Барко, В. М. Клачко, О. В. Волошина, Т. В. Остафійчук. – К.: АУ МВС, 2009. – 123 с.
4. Урбанович А. А. Психологія управління: учебное пособие / А. А. Урбанович. – Мн.: Харвест, 2003. – 640 с.
5. Юридична психологія: підручник. – 2-е вид., доопр. та доп. / Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.; заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. – К.: КНТ, 2008. – 352 с.
6. Юридична психологія: словник / Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.; заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсеєва. – Вид. 2-ге, уточ. та доп. – К.: КНТ, 2008. – 224 с.
7. Юридична психологія: практикум / за ред. Л. І. Казміренко. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 190 с.
8. Пальчевський С. С. Акмеологія: навчальний посібник / С. С. Пальчевський. – К.: Кондор, 2008. – 398 с.

Ковалив М. В. Развитие профессионализма сотрудников МВД Украины с учетом их мотивации

Освещаются вопросы развития профессионализма сотрудников Министерства внутренних дел Украины с учетом их мотивации.

Ключевые слова: профессионализм, сотрудник, органы внутренних дел, мотивация, акмеологическое влияние.

Kovaliv M. V. Professionalism development of workers of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine with regard to their motivation

The article raises the problems of professionalism of the workers of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine with regard to their motivation.

Key words: professionalism, worker, internal affairs organs, motivation, acmeological impact.

Стаття надійшла 21 жовтня 2013 р.

УДК 159.98

О. С. Колосович

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДИХ ОФІЦЕРІВ

Аналізуються теоретичні аспекти та викладено результати опитування щодо психологічних особливостей професійної діяльності молодих офіцерів. Установлено, що психологічними аспектами є особливості, поєднані в такі групи, як об'єктивні (стандартні для будь-яких умов), суб'єктивні (відображають особливості молодого офіцера) та ситуативні (умови несення служби, особливості професійного колективу).

Ключові слова: *молодий офіцер, складнощі початку професійної діяльності, психологічні аспекти діяльності.*

Постановка проблеми. Формування нового вигляду Збройних Сил та інших військових формувань спрямоване на підвищення рівня їх боєготовності та мобільності. Й сучасний стан професійної діяльності командирів силових відомств України значно відрізняється від того, який був 20 років тому. Призов громадян на військову службу на контрактній основі повинен забезпечити якісне підвищення рівня професіоналізму військовослужбовців і бойової готовності підрозділів. Відбуваються суттєві зміни в укладі військової служби, насамперед в організації взаємодії та спільної діяльності військовослужбовців. Це передбачає зміну організаційно-штатної структури, що призведе до збільшення кількості молодших офіцерів. У результаті основний тягар роботи з безпосередньої організації виконання рішень командування, виховання та навчання підлеглих ляже на плечі молодших офіцерів, більшість із яких становлять молоді офіцери. Однак начальники не мають змоги постійно контролювати діяльність молодих офіцерів, відтак вимагають, щоб вони вже майже одразу після вступу на посаду повноцінно виконували службові обов'язки.

Досвід вказує, що психологічні особливості діяльності молодого офіцера відрізняється від решти колег, що мають більший досвід роботи. Це така категорія військовослужбовців, що проходить формування особистісних якостей, має недостатньо життєвого досвіду, однак має великі та складні обов'язки, у процесі виконання яких абсолютна більшість допускає вагомі помилки. Вони, хоча вже у професії як мінімум 4 роки, але ще майже нічого не знають, незважаючи на посилене навчання у навчальному закладі. Ці помилки можуть «дорого коштувати». Й багато командирів молодих офіцерів (а особливо тих, що мають підлеглих) намагаються застосовувати особливі методи роботи, що виявляються у моральному приниженні, систематичному контролі.

З огляду на індивідуально-типологічні характеристики молодих офіцерів та соціально-психологічні умови їх професійної діяльності можна вказати на те, що існує її узагальнена психологічна характеристика, яка вирізняє саме цей етап професійного становлення. Знання психологічних особливостей початку професійної діяльності сучасного офіцера має велике значення, оскільки дозволяє попереджувати низку проблем з дійсною адаптацією до професії, інтеграцією до неї, формування справжнього професіонала, а не «деформацію» особистості під професію.

Стан дослідження. У військовій психології офіцер був об'єктом дослідження у наукових роботах різних авторів у контексті вирішення таких проблем:

– виявлення механізмів і факторів удосконалення професійної та психологічної підготовки офіцерів, формування професійно важливих якостей, освоєння ними професійної діяльності (В. В. Дударев, Л. Ф. Железняк, О. М. Комісаров, П. О. Корчемний, У. Ф. Перевалов, В. А. Пономаренко та ін.);

– організація психологічного забезпечення професійної діяльності офіцерів (О. Г. Караяні, А. Г. Маклаков та ін.);

– організація психологічної допомоги, що орієнтована на профілактику та подолання у офіцерів негативних станів і розладів, що зумовлені особливостями професійної діяльності (В. Д. Булавцев, К. К. Платонов, В. Е. Попов та ін.);

– оптимізація соціально-психологічних умов, що впливають на професійну успішність офіцерів, як суб'єктів спільної діяльності та спілкування (А. Я. Анцупов, В. В. Дев'ятко, В. В. Ковальов, Ю. І. Мягков, А. В. Носов та ін.);

– виявлення психологічних особливостей різних видів професійної діяльності офіцерів та обґрунтування психологічних чинників її ефективності (І. Ф. Баширов, В. Н. Дружин, С. Л. Кандибович, Г. В. Ложкін, Ю. К. Стрелков, І. В. Сиромятников, І. В. Сисоєв та ін.).

Зазначене свідчить про те, що до цього часу здійснено велику кількість досліджень, які спрямовані на вивчення окремих психологічних аспектів професійної діяльності молодих офіцерів, й настала необхідність їх узагальнення, що дасть змогу уточнити та конкретизувати їх емпірично.

Метою статті є визначення психологічних аспектів професійної діяльності молодих офіцерів ЗС та інших військових формувань України на основі теоретичного дослідження літературних джерел та опитування.

Виклад основних положень. А. С. Калюжний вважає, що професійна діяльність офіцера у системі військового психолого-педагогічного знання розглядається у двох аспектах:

1) військово-спеціальному (вирішення функціональних завдань, що здійснюється на особистісному рівні, де діють психологічні закони);

2) військово-адміністративному (виконання обов'язків як командира, а саме: навчання, виховання і психологічна підготовка підлеглих. Крім того, офіцер знаходиться в психологічній системі внутрішньоколективних відносин, динаміка яких впливає на кожного з його членів) [3, с. 27–28].

Б. П. Бархаєв та інші вказують, що професія офіцера виступає насамперед як складне структурне утворення, в якому представлено декілька самостійних видів діяльності: управління підрозділом у бою; керівництво підрозділом у мирний час; психологічна робота у підрозділі; навчання військовослужбовців; виховна робота у підрозділі; узго-

дження відносин у сім'ях військовослужбовців; регуляція своєї психіки в інтересах служби [8, с. 9]. Кожен із виділених напрямів роботи більшою чи меншою мірою є новим для молодого офіцера, тому новизна як у функціонально-рольовій позиції, так й змістова складова є новими для нього.

З уваги на те, що основним призначенням діяльності офіцера є його особиста підготовка та підлеглих до бойових дій, І. В. Іонкін дослідив це питання та зробив висновок, що управлінські навички офіцера в бойовій обстановці є стереотипізованими способами оцінки, проектування та регулювання психологічних та організаційно-діяльнісних параметрів керованої системи в стані постійної готовності до виконання бойових завдань. У результаті емпіричного дослідження щодо особливостей прояву управлінських навичок в бойовій обстановці він визначив офіцерів двох типів: універсально-пластичний і ригідно-фрагментарний. Їх розрізняє адекватність дій, повнота та якість засвоєння основних груп управлінських навичок, до яких він відносить міцність, функціональну пластичність, узагальненість, характер, їх актуалізації, число і характер помилок і труднощів, які виявляються або випробовуваних на різних етапах діяльності. І. В. Іонкін вважає, що ефективним офіцер у бою може бути тоді, коли засвоєно «репертуар» сенсорно-гностичних, інтелектуальних і поведінкових зразків-приймів вирішення професійних завдань, що розрізняються за параметрами узагальненості, автоматизації, міцності, функціональної пластичності. Тому ще однією особливістю є необхідність швидкого вироблення навичок із ефективного управління, готовності віддавати наказ і нести за нього відповідальність, іншими словами – змінюватися, розвиватися відповідно до вимог професії [2].

Про це ж указують результати дослідження І. В. Сиромятнікова, який визначив професійну суб'єктність офіцера як інтегральну психічну якість, що заснована на позитивному самоставленні, рефлексії та визнання у себе діяльних, активно-перетворюючих можливостей у професійній сфері. Окрім цього, критеріями професійної суб'єктності він вважає психологічні якості, що конструюють особистісний профіль офіцера (автономія і самостійність, відповідальність, активність, рефлексивність, цілісність, креативність, самоцінність), параметри якісної оцінки суб'єктної активності (мимовільність, вибірковість, усвідомленість, адекватність, продуктивність, своєчасність, спрямованість, включеність і обумовленість суб'єктної активності характером того чи іншого виду професійної діяльності).

Щодо динаміки розвитку професійної суб'єктності офіцерів І. В. Сиромятніков вказав на такий важливий її елемент у молодих

офіцерів як розширення самостійно виконуваних видів діяльності, посилення варіативності позиційного профілю взаємодії з об'єктом, перехід від виконавської тенденції відтворення соціально схвалюваних типових зразків вирішення професійних завдань (типізації) до індивідуалізованого підходу у їх вирішенні (індивідуалізації), підвищенням ролі внутрішньо детермінованою професійної активності. Саме на цьому етапі формується типологія офіцерів, яку І. В. Сиромятніков розподілив на відповідально активний, ціннісно-самодостатній, виконавський типи, що формуються внаслідок рефлексивного, мотиваційного та операційного факторів, особливості яких у молодих офіцерів проявляються у такому:

– мотиваційний – характеризує енергетично-активаційну функцію, що вимагає перебудови мотивації як суб'єкта професійної діяльності;

– операційний – забезпечує стабільність поведінки і діяльності, збереження їх характеру за зміни, ускладнення умов;

– рефлексивний – забезпечує самооцінку відповідності професійно-психологічного потенціалу нормам професії і цілям саморозвитку, формування самоставлення до себе як професіонала і суб'єкта різних видів діяльності, а також побудову індивідуалізованої системи вимог та критеріїв до якості професійної діяльності [9].

З огляду на вказане, психологічними особливостями діяльності молодого офіцера є необхідність швидкого вдосконалення до рівня майстерності військово-спеціальних навичок, набуття досвіду.

У монографії В. І. Осьодла [6, с. 267–385], яку він присвятив дослідженню професійного становлення офіцера, встановлено, що молоді офіцери відрізняються так:

– відкриті до нового досвіду та гнучкі, їх цікавлять соціальні контакти. Однак молодому офіцеру складно обрати правила поведінки у військовому середовищі, яке, своєю чергою, може позитивно чи негативно впливати на процес входження у професію. Це може залежати від соціально-психологічних особливості колективу й відмінність від попереднього професійного середовища спричиняє необхідність засвоєння нових норм, традицій та звичаїв;

– позиційність як готовність брати на себе відповідальність за виконання військово-професійних завдань, бачити себе у центрі подій та діяти під керівництвом інших. Серед способів досягнення професійних результатів на перших позиціях знаходять виконання наказів та інструкцій. Однак не завжди нормативні документи можуть дати відповідь на питання про те, як діяти, й зацикленість на інструкції знижує здатність діяти відповідно до ситуації, що спричиняє супротив у більш досвідчених підлеглих;

– є дещо зниженими рефлексивність, самостійність та оптимальність. Так, близько 50% молодих офіцерів не мають дифенційовано-го Я-образу та самозвинувачення має рівень нижче за середній. Також самореалізація є порівняно низькою. Вони на останні позиції переносять власні захоплення за рахунок спрямованості на навчання та професійне життя й цим намагаються повністю «віддатися» службі;

– у своїй професійній діяльності взаємодопомогу не вважають одним із основних способів вирішення професійних питань, а намагаються надіятись на себе. Тут спрацьовують вікові особливості, а саме: «юнацький максималізм» як намагання показати себе, проявити свої здібності для набуття достатнього соціального статусу у колективі;

– однак, є чутливими до військово-професійного середовища з позиції формування фрустрації та тривоги. Так, невдачі, оцінка оточення є вкрай важливими й жарти, звинувачення, образи особливо тяжко переживаються у цей період формування професіонала.

А. В. Половнев вказує, що сучасний рівень військово-професійної орієнтованості молодих офіцерів балансує на межі між орієнтованістю і дезорієнтацією й це вказує на невизначеність соціальної групи молодих офіцерів щодо перспектив продовження військово-професійної діяльності. Вони недостатньо орієнтовані в кар'єрних перспективах, простежується невизначеність, відсутність чіткого уявлення про необхідні власні дії та якості для професійного та кар'єрного зростання, приклади цивільної молоді викликають бажання змінити професію, що не є характерним для всіх офіцерів у всіх військових частинах і підрозділах [7]. Це є ситуативним чинником, який залежить від того, наскільки професійне середовище «стурбоване» проблемами молодого офіцера.

Це ж підтверджують результати дослідження М. С. Муравської, а саме те, що курсанти випускного курсу, які через нетривалий час стануть офіцерами, мають потребу в позитивній взаємодії і сприянні добробуту групи, а також біологічну потребу в афіліації. Вони зорієнтовані на досягнення особистого успіху завдяки компетентності (на противагу панування над людьми), а також на досягнення незалежності й автономності. Важливе місце у їхньому житті посідає новизна і змагання в житті, які необхідні для підтримання оптимального рівня активності організму [5]. Й невідповідність середовища до очікувань викликають або усвідомлення необхідності перетерпіти, або змінити хоча б колектив.

С. А. Козолуп вирізнив такі групи соціально-психологічних труднощів управлінської взаємодії молодих офіцерів із військовослужбовцями, що проходять службу за контрактом:

– організаційно-процесуальні – проблеми в організації різних елементів військової діяльності підлеглих (у застосуванні санкцій;

проблема вибору релевантних засобів впливу; труднощі організації і проведення занять і т. д.);

– оцінні – труднощі у оцінці учасників і результатів спільної діяльності (ускладнення в сприйнятті зворотного зв'язку; труднощі оцінки значущості різних проблем взаємодії; проблеми у виборі критеріїв оцінки; складність подолання невпевненості в собі; труднощі у визнанні своїх помилок і т. д.);

– комунікативні – труднощі спілкування і передачі інформації (проблеми у формулюванні повідомлення; ускладнення у виборі зрозумілих аргументів, що здатні вплинути на поведінку підлеглого військовослужбовця; відсутність єдиного розуміння предмета спілкування; труднощі у виборі засобів комунікації відповідних її цілям і т. д.). Цей фактор є основним, оскільки відображає показники, що пов'язані з інформаційною взаємодією молодого офіцера з військовослужбовцями;

– педагогічні – це змінні, що характеризують ступінь впливу молодого офіцера на військовослужбовців;

– адміністративний – показники стилевих форм управлінської взаємодії молодого офіцера з військовослужбовцями;

– владність – відображає позицію «сили» молодого офіцера у взаємодії з військовослужбовцями [4].

Отож, здійснений теоретичний аналіз результатів досліджень щодо психологічних особливостей професійної діяльності молодих офіцерів вказує, що виникла низка специфічних проблем, які впливають і на процес адаптації, становлення, й на ефективність служби. Однак, можливі й не вказані у попередніх дослідженнях аспекти. Тому для їх визначення проведено дослідження, що ґрунтувалось на опитуванні. У дослідженні психологічних аспектів професійної діяльності молодих офіцерів взяли участь 38 осіб із ВВ МВС і повітряних сил ЗС України. Встановлено, що:

48% офіцерів відчувають невпевненість перед підлеглими, оскільки багато з них є більш досвідченими та старшими за віком;

57% респондентів вказали на труднощі під час організації виконання наказу старшого начальника підлеглими через нерозуміння офіцером його доцільності;

84% опитаних указали на значні труднощі щодо налагодження контактів з багатьма підлеглими та іншими офіцерами підрозділу з тієї причини, що вони не можуть зрозуміти їх поведінку. Діяльність щодо здійснення виховної роботи передбачає педагогічну взаємодію між командирами і підлеглими, що спрямоване на досягнення виховних цілей в підрозділі. Виховання, як і навчання, покликане готувати лю-

дину до здійснення відносин з іншими, яких поки ще немає в його особистій практиці. Але в них теж ще недостатньо практики;

62% офіцерів зауважили на наявності в них підвищеної конфліктності, яку пояснюють недовірливим ставленням до них з боку старших офіцерів;

59% респондентів вказали на значні труднощі з найбільш оптимальних способів поведінки у різних ситуаціях. Офіцери вказують на проблеми за необхідності швидкого аналізу ситуації та відповідної швидкої адекватної поведінки. Невдалі рішення породжують невпевненість і розгубленість у інших складних ситуаціях.

Отримані результати підтверджують те, що на сучасному етапі молоді офіцери переживають низку проблем й це пов'язано саме з початком специфічної людської діяльності.

Висновки. Теоретичний аналіз результатів науково-прикладних досліджень і проведене опитування дало змогу визначити, що аспектами професійної діяльності є певні групи, які доцільно об'єднати так:

1. Об'єктивні, що охоплюють необхідність швидкої перебудови в уявленнях про власну структурно-рольову позицію, а саме – від підлеглого до начальника, прийняття нових норм, традицій та цінностей, набуття соціального та професійного статусу у колективі, досвіду з вирішення професійних питань та відображають вікові психологічні особливості.

2. Суб'єктивні, які відображають ставлення молодого офіцера до професії, його цілі, мотиви, особистісні якості, а особливо комунікативні, що формують певний рівень готовності до подолання труднощів служби.

3. Ситуативні, котрі характеризують умови несення служби (від комфортно-розслаблених до систематично стресогенних), особливості професійного колективу, що охоплює норми, традиції, цінності, з якими молодому офіцеру доводиться зіштовхуватися.

Напрямами подальшого дослідження є напрацювання шляхів із вироблення у молодих офіцерів навичок із подолання проблем початку їх професійної діяльності та запобігання деструктивним тенденціям особистісного характеру.

1. Вальков А. В. Развитие лидерских качеств офицера внутренних войск в образовательном процессе военного вуза // Александр Владимирович Вальков // Молодой ученый. – 2012. – № 8. – С. 312–315.

2. Ионкин В. Б. Психологические особенности проявления управленческих навыков у младших офицеров Сухопутных войск в боевой деятельности: автореферат дисс. на соиск. ученой степени канд. психол. наук / Вячеслав Борисович Ионкин. – М, 2009. – 19 с.

3. Калюжный А. С. Военная психология и педагогика в профессиональной деятельности офицера Военно-морского флота: учеб. пос. / А. С. Калюжный. – Н. Новгород: НГТУ, 2004. – 39 с.

4. Козолуп С. А. Социально-психологические трудности управленческого взаимодействия молодых офицеров с военнослужащими, проходящими военную службу по контракту: автореф. дисс. на соиск. научн. степени канд. психол. наук / Сергей Александрович Козолуп. – М., 2009. – 20 с.

5. Муравська М. С. Ціннісні орієнтації майбутніх військових офіцерів // Марина Сергіївна Муравська // Проблеми загальної та педагогічної психології. Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Том 11. Ч. 5. – К., 2009. – С. 124–131.

6. Осьодло В. І. Психологія професійного становлення офіцера: монографія / Василь Ілліч Осьодло. – К.: ПП Золоті Ворота, 2012. – 463 с.

7. Половнев А. В. Военно-профессиональная ориентация молодых офицеров Вооруженных Сил Российской Федерации и ее формирование в современных условиях: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. социол. наук / Андрей Викторович Половнев. – М., 2005. – 21 с.

8. Психология и педагогика профессиональной деятельности офицера в 2 частях / Б. П. Бархаев, П. А. Корчемный, Л. Н. Кузнецов, В. Ф. Перевалов, И. В. Сыромятников, А. Н. Харитонов; под ред. Б. П. Бархаева. – М.: Военный университет. – 1998. – 516 с.

9. Сыромятников И. Психология профессиональной субъектности офицеров вооруженных сил Российской Федерации: автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. психол. наук / Игорь Васильевич Сыромятников. – М., 2007. – 45 с.

Колосович А. С. Психологические аспекты профессиональной деятельности молодого офицера

Анализируются теоретические аспекты и изложены результаты опроса относительно психологических особенностей профессиональной деятельности молодых офицеров. Определено, что психологическими аспектами являются следующие особенности, которые объединены в такие группы как объективные (являются стандартными для любых условий), субъективные (отражающие особенности молодого офицера) и ситуативные (условия несения службы, особенности профессионального коллектива).

Ключевые слова: молодой офицер, начало профессиональной деятельности, психологические аспекты деятельности.

Kolosovich O. S. Psychological aspects of young officers professional activity

This paper analyzes the theoretical aspects and the findings of the survey on psychological characteristics of young officers professional activity. It is found out that psychological aspects are those features that are combined into such groups as objective (standard under any circumstances), subjective (reflecting the characteristics of the young officer) and situational (conditions of service, particularities of professional staff).

Key words: young officer, difficulties of professional activity beginning, psychological aspects of activity.

Стаття надійшла 22 жовтня 2013 р.